

Vereniging Plaatselijke Belangen Kiel-Windeweer en Nieuwe Compagnie

Secretariaat:

Pieter Venemakade 7
9605 PK Kiel-Windeweer

Website van, over en voor Kiel-Windeweer gaat er komen

Het bestuur van VPBK heeft het plan opgevat om een website te maken van, over en voor Kielsters en Kiel-Windeweer en vroeg vorige maand dorpsbewoners die willen helpen bouwen. Meteen hebben zich twee Kielsters gemeld: Douwe Miedema en Timon de Boer. VPBK is daar blij mee. U hoort van ons!

Textielcontainers omzetten in papiercontainers?

Op verzoek van verschillende bewoners hebben we de gemeente gevraagd om meer ruimte te maken voor papiercontainers in ons dorp. Te vaak zitten ze vol en wordt het papier ernaast gezet. Wat niet wenselijk is. Zo ontstaat zwerfvuil. De gemeente heeft inmiddels laten weten het te onderzoeken. Wellicht worden de textielcontainers omgebouwd tot papiercontainers. Zodra we meer weten, laten wij u dat weten via de Koerier.

Volgende vergadering VPBK

De volgende vergadering is maandagavond 8 december om 20.00 uur in het Woldhuus. Heeft u punten die u met ons wilt bespreken? U bent van harte welkom. Wel graag even aanmelden bij de secretaris: Mariken Ligtfoot, tel. 491688.

Diabetesfonds

De jaarlijkse collecte van het Diabetesfonds heeft in Kiel-Winde-weer een bedrag van € 243,09 opgebracht. De dames die gecollecteerd hebben worden namens het Diabetesfonds hartelijk bedankt voor hun medewerking.

Alie Ramaker

Kerstroute Kief-Windeweer

zaterdag 13 december van 10.00 tot 17.00 uur

<i>De Snuffelschuur</i>	<i>Zuidlaarderweg 15</i> <i>Antiek en curiosa</i>
<i>De Witte Boerderij</i>	<i>P. Venemakade 19</i> <i>Antiek, curiosa, woon- en</i> <i>kerstdecoraties voor</i> <i>binnen en buiten</i>
<i>'t Kieltje</i>	<i>P. Venemakade 19</i> <i>Gebruikte kinder- en</i> <i>dameskleding</i>
<i>De Kippenschuur</i>	<i>Dorpsstraat 138</i> <i>Woon- tuin- kerst- en</i> <i>kerstdecoraties.</i> <i>Informatie en voorbeelden voor workshops</i>
<i>De Erker</i>	<i>Dorpsstraat 184</i> <i>Glaswerk, aquarellen,</i> <i>kaarten, sieraden en</i> <i>kerstaccessoires</i>
<i>Open huis Doornbusch</i>	<i>Dorpsstraat 260</i> <i>Kerstdecoraties en mos-</i> <i>decoraties</i>

Laat u verrassen, proef de sfeer en geniet van de decoraties om de wintermaanden gezelliger te maken.

Wij ontvangen u graag met koffie, thee, glühwein of warme chocolademelk in een omgeving van licht en warmte.

KERSTCONCERT KANTORIJ & ENSEMBLE KIELWINDEWEER

Vanaf september zijn kantorig en ensemble bezig met instuderen van een heel nieuw kerstprogramma. Dit jaar geen Engelse carols, maar een geheel van Duitse liederen, vooral uit de 16^e en 17^e eeuw, aan elkaar verbonden door in het Latijn gezongen Gregoriaanse teksten.

Wim van de Laar heeft de muzikale leiding en de organist Lucas Jan Schoonbeek bespeelt het orgel, solo en begeleidend.

Datum: zaterdag 20 december, om 20.00 uur

Plaats: Koepelkerk Sappemeer

Op 24 december werken KEK mee in de nachtdienst in Noordbroek.

H.K.

Kerstbomen...kerstbomen...kerstbomen

Nog even en de kerst staat weer voor de deur. Ook dit jaar zijn bij ons weer kerstbomen te koop.

We hebben **Omorika's** (blauwspar) met **ingegaasde kluit!!!**

Vanaf maandag 8 december zijn de bomen verkrijgbaar.

Ook kunt u een boom vroegtijdig reserveren.

Natuurlijk brengen wij uw boom **gratis** bij u thuis als u in Kiel-Windeweer woont.

Tot ziens op "Huismansheerd"

Hittjo Huisman

Dorpsstraat 26 – Kiel-Windeweer

tel. 491321

Dorpsfeest 2004!

Wij kunnen wel merken, dat het feest dichterbij komt. Er komen steeds meer aanmeldingen en wagens voor de optocht bij. Dus het komt, zoals altijd, wel weer goed. De aanmeldingen kunt u vanaf heden doorgeven aan Anja Jorritsma, tel. 491241.

Er kunnen natuurlijk ook gerust kinderen met versierde fietsen en skelters meerdoen, maar wel graag even doorgeven aan Anja.

Wij komen met de lijst bij u langs in de laatste week van **februari**.

U heeft nog even de tijd, maar we schieten al een aardig eind in de richting!

OPROEP voor de verenigingen, meldt jullie als team aan voor de **ZESKAMP!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!**

Wij hebben de bepalingen met betrekking tot erebogen en die willen wij nu graag even aan u doorgeven:

- willen de mensen die aan de Zuidlaarderweg wonen er dan aan denken dat die weg een provinciale weg is, waarvoor apart een vergunning nodig is.
- de naar de rijbaan gekeerde zijden van de verticale elementen moeten tenminste 0.60 mtr van de kant van de rijweg staan
- de vrije doorrijhoogte moet voortduren tenminste 4.25 mtr in woonstraten of 4.75 mtr in de andere straten zijn. Op de ereboog moet met borden zijn aangegeven dat de maximale hoogte voor het verkeer 4.00 mtr in woonstraten, of 4,50 mtr in de andere straten bedraagt
- binnen het vlak dat gevormd wordt door het wegdek en de hiernaar gerichte zijden van de ereboog mogen geen uitstekende delen voorkomen
- de constructie moet zodanig degelijk zijn, dat deze een windkracht 7 kan weerstaan, zonder dat de constructieve delen of delen van de bekleding los gaan
- de plaats van de ereboog moet in overleg met de wijkbeheerder worden bepaald. Voor zover palen of daarmee vergelijkbare voorwerpen in de grond komen, moet beschadiging van bestrating, kabels, leidingen, drainage en/of boomwortels worden voorkomen

Einde bepalingen

Wij hebben een verzekering afgesloten voor het hele evenement.

Dan nog even dit: het kindercircus Fantastini komt optreden voor de kinderen en niet Bombarie zoals per abuis in de vorige Koerier werd vermeld.

Nou, dat was het voor deze keer. Wij zijn er uiteraard weer in de volgende Koerier met nieuwe ontwikkelingen.

TOT DAN

Het "Dorpsfeest" bestuur

Toneelvereniging "de Vriendenkring"

Vorige maand hebben wij in de vorige Koerier vermeld dat de **rookvrije avond** gepland stond voor 24 januari. Dit moet echter 31 januari zijn.

U kunt zich nog opgeven tot 1 december. Tel. 0598 395000.

In een van de volgende edities geven wij aan of er voldoende deelname is voor 31 januari 2004.

Uitvoeringen:	31 januari 2004	Bareveld
	7 februari 2004	Bareveld
	14 februari 2004	Sprookjeshof

GEZOCHT !!

Enthousiaste jongens (of meisjes) tussen de 6 en 16 jaar, die graag een balletje willen trappen in teamverband.

Kom op en meld je aan bij

V.V. KIELWINDEWEER

Een gezellige, dorpse voetbalclub. Twijfel niet en kom gewoon een keer vrijblijvend met de training mee doen.

De trainingen zijn op maandag en woensdag.

Voor meer informatie

kun je bellen met :

Dhr. H.J. Frese - tel. : 0598-491332

F-jeugd voetbalvereniging kampioen

Zaterdag 15 november was het voor de voetbalvereniging een heuglijke dag. De vlaggen konden uit! De **F-jes**, onze jongste voetballers, behaalden het kampioenschap in hun najaarsreeks.

Op die dag werd er gespeeld in Zuidlaarderveen en gelet op de belangstelling leek het op een thuiswedstrijd voor de Kielsters. Vele familieleden en bekenden waren naar Zuidlaarderveen gekomen om de spelers kampioen te zien worden. Met **4-6** werd Zuidlaarderveen verslagen.

Daarna kon het feest beginnen. In optocht ging het luid toeterend door Kiel-Windeweer en Nieuwe Compagnie op weg naar 't Woldhuus.

Daar was een warme ontvangst. Allen werden getrakteerd op patat en/of frikandel of kroket.

De leiders Krebs, Tangerman, Mulder en Jansma mochten uit handen van de voorzitter na diens toespraak een bloemetje ontvangen. De aanvoerder kreeg verder twee nieuwe wedstrijdballen aangeboden door o.a. het eerste seniorenteam.

Na de winterstop zullen ze proberen in een nieuwe klasse weer mee te doen om de bovenste plaatsen.

Henk Woldhuis (voorz. v.v. Kiel-Windeweer)

T.R.S. OLIEBOLLENACTIE T.R.S.

Ook dit jaar komen de tafeltennissers weer bij u aan de deur voor deze actie. Het is voor onze vereniging een **ZEER** belangrijke vorm van inkomsten.

De bollen worden, evenals het vorige jaar, gebakken bij de echte bakker Wim Zijlema in Veendam. Vorig jaar heeft hij de bollen ook gebakken en deze waren van prima kwaliteit. Daarom gaan wij dit jaar ons assortiment uitbreiden.

Dit jaar kunt u bij TRS bestellen:

Oliebollen **ZONDER** krenten

Oliebollen **MET** krenten en..... op veler verzoek:

APPELBEIGNETS

De bestelbriefjes zult u binnenkort wel weer in uw brievenbus aantreffen.

Doe TRS een plezier en "vul in dit bestelformulier"

Het bestuur

Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen Vrouwen van Nu - afd. Kiel-Windeweer

Op woensdag 22 oktober was mevr. Beuling uitgenodigd om te vertellen over het leven van Ede Staal. Er werden liedjes van zijn hand ten gehore gebracht. Een van zijn bekendste liedjes was "mien toentje" uit 1982. Ook liet zij verhaaltjes horen die op zondagmorgen konden worden beluisterd op radio Noord. Ede Staal werd slechts 44 jaar.

Fie Schrage vertelde over haar reis naar St.Petersburg en Moskou. Deze reis werd georganiseerd door de provinciale reiscommissie van de NBvP. Jantje Goelema deed verslag van onze excursie naar het Provinciehuis in Groningen.

Woensdag 19 november werd de avond verzorgd door mevr. M. Wouda. Zij werkt op de zeehondencreche in Pieterburen. Zij vertelde heel enthousiast over de zeehonden die in Pieterburen opgevangen worden. Dat het nog steeds nodig is dat dit opvangcentrum er is blijkt wel uit het feit dat er, na de uitbraak van een catastrofaal virus, nog maar duizend zeehonden in de Waddenzee rondzwemmen.

Fia Zwiërs deed verslag van de kringavond in Pekela, waar de hofdansgroep 'Plaisir Courtois' optrad.

Ook konden wij een nieuw lid begroeten. Wie volgt dit voorbeeld?

Onze kerstavond wordt gehouden op woensdag 10 december.

Nieuws van "De Erker"

Niet meer wild en woest maar ledig nog steeds

De bomenrij aan de horizon. De lucht draagt losjes wolkjes.

De grond is in strepen. Het diepe aardezwart vraagt om woelende handen.

Dat is van lang geleden. Soms een scherf, een stuk bot of 'n moer van een grondontsmetter.

Dit is een tekst die achter op een kaart staat van Sjan Bijman, fotogafe en voormalig dorpsgenote. Nu woonachtig en werkzaam in The Park, Findhorn in Schotland.

Deze kaarten, met sfeervolle foto's van Kiel-Windeweer die ook in haar boek: "In Kiel-Windeweer bladert de wind door de tijd" staan, zijn vanaf heden te verkrijgen in "De Erker" voor € 1,80 per stuk.

De hele maand december staat "De Erker" in het teken van de feestdagen met kaarsen, kransen, sieraden, sfeerlichtjes en andere woondecoraties en cadeauartikelen.

Dorpsstraat 184 – Kiel-Windeweer

T.R.S. TAFELTENNISNIEUWS T.R.S.

De twee seniorenteamen van onze vereniging spreken dit jaar zeker een woordje mee. De stand in de competitie ziet er als volgt uit:

1. DTTC '78	8-53	1. Talo 3	7-50
2. Aktief 2	8-51	2. de Finster	8-47
3. Meteoer 2	8-40	3. TRS 2	9-42
4. TRS 1	7-39	4. Tornado '74 4	7-37
5. Varese 6	8-24	5. Varese 8	8-36
6. Idéfix 3	7-23	6. Idéfix 4	7-18

Amnesty International

ook in Kiel-Windeweer

Voor de tweede keer organiseert mensenrechtenorganisatie A.I. een landelijke collecte, in de week van 15 t/m 21 februari 2004. Vorig jaar hebben 6 mensen een stukje Kiel “gelopen”, maar er bleven ook stukken “ongecollecteerd”.

Inmiddels hebben zich twee mensen gemeld om mee te helpen, heel goed! Met nog een stuk of wat collectanten erbij, hoeft het niet veel tijd te kosten. Misschien bent u al (lang) lid van A.I., maar kwam u niet verder dan een jaarlijkse donatie overmaken (ook belangrijk!) en wilt u ook best eens in de benen komen.

Op 10 december, wereldwijd de dag van de Mensenrechten, staat de werkgroep A.I.-Hoogezand e.o. met een stand in winkelcentrum De Hooge Meeren, waar handtekeningen worden ingezameld onder een oproep aan autoriteiten om mensenrechtenactivisten in hun land te beschermen.

Op vrijdagavond 12 december, kunnen mensen zich verzamelen bij de ingang van het gemeentehuis voor een fakkeltocht, om aandacht te vragen voor de situatie van mensen van wie de rechten geschonden worden.

Start 19.00 uur. Fakkels aldaar verkrijgbaar tegen redelijke vergoeding. De tocht duurt ongeveer een half uur.

De Rusland-actie, vorig jaar op 10 december gestart met een handtekeningenactie tegen marteling en mishandeling op Russische politiebureaus en op 5 mei gevolgd door de start van de “paspoortactie”, is beëindigd met een actie bij de Russische ambassade in Den Haag. Van de 53.000 paspoorthandtekeningen kwamen er 340 uit Hoogezand-Sappemeer.

Inmiddels is in Moskou in het parlement gesproken over aanpassing van de “wet op burgerschap”.

Namens de werkgroep A.I. Hoogezand e.o.

Hanneke Keij

tel. 491741

SUNTERKLOAS

Sunterkloas trok rillerg zien dikke wollen daze wat strakker om d'haals, en foevelde d'uitenden bie zien tabberd in.

Mien laive tied wat was t ja kold hierzoot! t Haar n zetje snijen doan, mor nou miggelde der weer n fien motregentje triesterg uut de graauwe locht en muik alles slof en glidderg.

t Laifst haar e ook nog n dikke bontmutse opdoan, mor ja, zien mijter hè, dat was ja n stokje herkenboarhaid. 'n Soort shirtrekloame, mor din op kop.

Zunder dat ding zag e der ja net uut as elkenaine. En doar kwam nog bie dat e hier in gain joaren west was, messchain wozzen ze wel ains nait meer wel of e was!

Noa meer as honderd joar zol 't niks gain meroakel wezen as ze hom al laank en braid vergeten wazzen.

En din luip e hier wel mooi veur "Jan mit de kôrde noam" in zien nije uutdroagerstabberd.

Zien schimmelpoord bewoog zok onder hom mit inholden kracht, konst zó waiten dat dij der ook weer zin in haar. Widde pluumpies damp kwammen der uut zien neusgoaten, as was e n loke-metief onder stoom. Joa, t was echt kold, t vaals gebit rabbelde hom biezetten in de mond! Mor ja, dat was vrouger vanzulf nait aans west.

Aal joar, zo tegen begun dezember, was e weer noar t hoge noorden trokken, weg uut t waarme, zunneghe Spanje. t Ging hom stoer òf op zien older, en dat wuir elk joar n beetje slimmer. Mor ja, hai kon aal dij lutje kinder dij vol verlangst op hom zatten te wachten toch nait in de steek loaten? Dus ging e toch elk joar mor weer op stap, old of nait old, weer of gain weer. Totdat ter op n gegeven ogenblik wat biezunders veurvuil. Op n goie dag, of nee..., op n kwoaie dag, zo'n honderd joar leden, kreeg e noamelk in de goaten dat ter gounent wazzen dij de boudel, vergeef mie de uuttrokken, mor, dij de boudel aan t verneuken wazzen!

Kwam e zomor hier of doar in 'n dörp, wuir e inains noaroupen. Zo van, "Hé doe haalfmale, wat wolst doe hier nou din, Sunterkloas is hier al west hur, bist oardeg loat!" "En dou was veur hom de görre goud goar!! Verdeetjemie! As aander lu mainden dat ze zien ploatse innemen konden, asof n rooie pluuzen jaze, n hoakte bèrrespri en n board van petentwatten de echte Sunterkloas muiken, din was veur hom de lol der schoon òf.

Nou wazzen der doudestieds nog mor n poar nep-Sunterkloazen, en hai haar zok din ook veurnomen om dij keer de pakkies nog rond te brengen. En vanzulf haar e ook nait veul zin om d'haile rommel weer mit noar Spanje te slepen. Mor t was wel de leste maal, in t vervolg mozzen ze zok ter mor mit reddden. Zo'n honderd joar wazzen der veurbie goan, en al dij tied was e nait meer noar t noorden west.

Mor de leste joaren haar e al voaker zo'n roar kriebelnd gevuil had, zo'n soort gevuil doar e nait aan kraaben kon en woar gain zaalve of pillechies tegen huilpen. Want in zien dreumen zag e al voaker weer de bliede gezichies veur zok van de lutje kinder doar e zoveul joaren de pakkies op vief dezember rondbrocht haar. Hai haar twieveld en nog ains twieveld, t benauwde zwait was hom aan aal kanten uutbroken, mor in t lest haar e zok nait meer bedappern kint. En vanuut zien grode kesteel haar e t bericht uutzonden dat Sunterkloas veurnemens was om weer, net as hail vrouger, op raaize te goan noar Nederland.

Uut hail Spanje wazzen de zwaarde pieten noar Sunterkloas kommen en begonnen mit de veurberaidens veur de grode ondernemen. Mit man en macht wuiren de grode deuren van de olde grode pakhuzen openmoakt. En noa honderd joar wazzen der nogal wat stof-en moezenusten op te reddern.

Mor aal gaauw stroomde der n endeloze riego zakken mit peperneuten en pakkies groot en klain noar binnen. En Sunterkloas zag mit genougen dat zien Paiterboazen t waark nog nait verleerd wazzen. Zien schip, dij ook honderd joar legen haar te rosten, wuir op d'helgen trokken en van boven tot onder noakeken en vannijns in de vaarve zet. En hou meer t waark opschoot, hou ongeduldeger hai wuir.

Nou t sikkom zowied was vuilde hai pas hou winsteg of e echt was. Hai mos hin...., en gaauw ook! En hier was e nou, zittend op zien traauwe schimmel, dij dapper deursjokde deur de flotterge snijrommel. Hai kraabde zok even onder zien tabberd, hè hai wende ook nooit aan dij rötterge wollen borstrokken. Prikken en jeuken aans deden ze niks, en dij locht van kamferbaalen wuir e vervast nooit meer kwiet! Aanmelden doan haar e zok ook nait, eerst wol wel ains even kieken hou of de zoaken der veur stonden. Want wat as der nou gain starveling meer op hom zat te wachten?

As kinder gain flaauw benul meer haren wel of hai was? En as plietsie hom aanhuil? Hai mog din wel in zien offizeel amtsklaid lopen, mor doar haar e verrekt waineg meer aan as e in Zuudloaren zat.

Joa, n beetje zenewachteg was e toch wel.

Opains dook ter n zwaarde piet op noast zien peerd, "Sunterkloas, heur ains!

Doarzoot, waar dat klaine huussie stait!

Sunterkloas luit zien peerd stoppen en lusterde aandachteg. Hai verstiefde of was e riddersloagen, want hail zachies kon e t heuren, klaine fiene stemmechies dij zongen, "Zachtjes gaan de paardevoe-hoe-tjes, stippe stappe stippe stap. 't Is het paard van Sinterklaa-haasje...." Hai snoof daip en wiskede zok mit zien widde handse over d'ogen.

"Heurst dat Pait? Heurst dat goud? Ze binnen mie nog nait vergeten. Kom op, der op òf, gaauw!" Hai zedde zien peerd aan, en bozzeld dou op t huussie aan, as zat de duvel hom op hakken. Mor opains, hai was zowat haalverwege, gooide hai de rem derop en bleef stokstief stoan. Verbaldereerd zag e hou der van d'aander kaande van t huus nog n sunterkloas aanlopen kwam, mit achter hom aan n zwaarde piet.

Ze belden aan bie d'veurdeure en wuiren der vot doarnoa inloaten. Versloagen keek e zien knechten aan dij zok om hom tou verzoemeld haren. "Dus nog aaltied bedondern ze de boudel," zee e verdraiteg. Even bleef e stil en wat doeknekt zitten, mor rechtde zok dou de stramme rogge, en zee mit vaste stem; "Manlu, ie waiten apmoal wat we òfproat hebben! Dizze raaize loaten we ons nait zomor even onder t mous stoppen, ie waiten wat joe te doun stait, derop òf!"

As schimmen verzwonnen de zwaarde Paitermannen in de donkere nacht, in de richten van t huussie. Sunterkloas bleef stil op zien peerd zitten, in òfwachten van wat ter kommen zol. n Ketaaiertje, twinteg minuten loater, zag e d'veurdeure vannijs open goan en kwammen de nep-sunterkloas en zien aal net zo onechte knecht weer veur t licht. Ze luipen t stroatje òf en dou, veur dat ze der op verdocht wazzen, wuiren ze van aal kanten besprongen deur n hail ploug zwaarde gedoanten.

Evenpies loater stonden ze veur hom en keek e van hoog op zien peerd op de baaide nepfiguren dele. "Wat wolst doe, ol gozzel! Loat mie lös of wie bellen votlandelk plietsie!"

Sunterkloas zuchtde, hai huifde nait meer te heuren, hai wos t al wel, hier vuil gain zaalve meer aan te strieken. Hai muik n bewegen mit zien haand noar de zwaarde pieten en zee; "Tou mor jongens, goa joen gang!"

De grode zak wuir op batterij hoald en mit n poar vlogge bewegens wuiren de teneelspeulders der al rerend en bandiezend in stopt.

"Ziezo", zee Sunterkloas tevree, "das veurnander. En goa nou mor gaauwachteg op pad en snor mie aal dij beunhoazen ains even rap op. Gain vroagen stellen, want ik bin hier en overaal woar ik nog meer bin zit ter wat schaif, in de grode zak ter mit!"

In n poep en n scheid wazzen de zwaarde pieten vertrokken en verspraaiden zok over de wiede omtrek. En overaal doar ze dij kemedianten tegen-kwammen, gain perdon, in de zak, bootpost Spanje. Vanzulf ging der ook wel ains wel ains n moal wat mis, en den foewelde n zwaarde piet n aandere echte zwaarde piet in de zak, mor och dat konden ze wel uitzuiken as ze weer in Spanje wazzen. "Hee doe haalf zeuven, ik bin n echte zwaarde piet hur, hest de verkeerde veur!"

"Joa, joa, dat heb k aal meer heurd, dat zeggen ze apmoal. Hieropaan doe, derin!"

De doagen verstreken en zachiesaan trovven ze al mor minder zoge-noamde kelegoas aan, tot ter in t lest nait aine meer te vinden was.

Aine veur aine verzoamelden de zwaarde pieten zok weer om Sunterkloas, dij sikkom begroaven wuir onder de zakken mit beunkloazen en zwaartwaarkers. Vandoage was t vief dezember, en uut t lutje huussie klonk alweer kindergezang. "Hoor wie klopt daar kinderen, hoor wie klopt daar kinderen, hoor wie tikt daar zachtjes tegen t raam...."

Sunterkloas pinkde n klain troantje vot en zee dou, zachies; "Ik bin t hur, laive kindertjes, ik bin t hur.... Sunterkloas".

Roelie Meijer

Ingestuurd door Klara van der Schoot
met dank aan Roelie Meijer

DE BOUWGESCHIEDENIS VAN DE KERK EN PASTORIE VAN KIEL-WINDEWEER

(vervolg)

1763: uitbreiding van de kerk

Tussen 1755 en 1763 nam de bevolking zo in omvang toe dat de kerkzaal niet genoeg ruimte bood, ondanks het balkon dat was aangebracht. In 1763 besloot men daarom de kerk drastisch te vergroten. Er werd een nieuw bestek gemaakt, waarin de ruimte van de kerkzaal verdubbeld werd. Aan de oostzijde werd hij niet langer afgesloten met een rechte wand, maar met een traditionele koorsluiting met drie traveeën. De ingang werd verplaatst naar de blinde travee in de zuidgevel. Daartoe werd de gevelsteen herplaatst. Onder de gevelsteen werd een aanvullende steen aangebracht met daarop een verklaring van de uitbreiding. In de rekeningen van de stadsrentmeester van het jaar 1764 wordt D. Wyting, "Sarkhouwer", vermeld als leverancier van een "gedenksteen met sijn ornamenten boven de kerkdeure". De oorspronkelijke ingangstravee werd van een rondboogvenster voorzien.

Ook de inrichting van de kerkzaal was aan verandering onderhevig: de preekstoel kreeg een nieuwe plaats, tegen de tussenwand tussen kerk en pastorie.

Waarschijnlijk in hetzelfde jaar, of anders in 1764, werd een dakruiter boven de pastorie geplaatst. Uit 1764 is namelijk een bestek bewaard gebleven waarin precies beschreven staat hoe de dakruiter met lood bekleed moest worden. Op de dakruiter kwam een windvaan in de vorm van het Groninger stadswapen te staan. Zo bleek duidelijk wie de baas was in Kiel-Windeweer. Het bijzondere van deze dakruiter was dat hij precies op de plaats van de schoorsteen kwam te staan. Hoe vreemd ook, de rookkanalen van vier haarden kwamen samen op dat punt.

Weliswaar werd het rookkanaal van de keukenhaard afgebroken, recht boven de keuken opnieuw opgemetseld en op een nieuw aan te brengen schoorsteen aangesloten, de drie overige kanalen kwamen nog steeds samen op de plaats van de dakruiter. In het bestek van 1791 wordt deze merkwaardige situatie expliciet vermeld: "De drie schoorstenen in de tooren uitkomende (...)". Het moet een vreemd gezicht geweest zijn om rook uit de lantaarn van de dakruiter te zien komen.

Na de vergroting van de kerkzaal vonden er een tijdlang geen grote veranderingen meer plaats. Wel wordt veelvuldig onderhoud aan de kerk en pastorie beschreven.

In 1791 werd in het kamertje naast de studeerkamer op de verdieping een vensteropening gemaakt. Dat venster verstoort de symmetrie van het oorspronkelijke ontwerp. Dat kon ook niet anders, want de schoorsteen van de kelderkamer op de begane grond en van de al eerder genoemde vakwerklijger maakten een plaats precies boven de vensters van de kamer eronder onmogelijk.

Vermeldenswaard is ook nog de aanleg van een waterstoep in het kanaal. In het bestek van 1791 wordt daarvan een uitgebreide beschrijving gegeven. Van deze waterstoep is geen spoor meer te vinden.

1870: overdracht eigendom

In 1870 werd het eigendom van de kerk en pastorie door de gemeente Groningen overgedragen aan de hervormde gemeente van Kiel-Windeweer. Tot die tijd was men voor het onderhoud afhankelijk van de gemeente Groningen. Uit de correspondentie van de kerkvoogden met de stad blijkt dat er veel te wensen overbleef en dat de conditie van kerk en pastorie niet erg goed was. Er wordt bijvoorbeeld veel geklaagd over de vloer van de kerkzaal, die uiterst oncomfortabel bevonden werd. We kunnen daaruit afleiden dat de houten vloer pas na de eigendomsoverdracht is aangebracht. Onder deze houten vloer bevindt zich de originele, met plavuizen en bakstenen bestrate kerkvloer, waaruit eveneens het oorspronkelijke bankenplan blijkt.

Na 1870 werd de zijvleugel van de pastorie verbouwd. Het bedrijfsgedeelte werd voor bewoning geschikt gemaakt. Aan de zuidzijde werd een nieuwe woonkamer met stookplaats voor een kolomkachel gemaakt. Er kwam een nieuwe deur aan de westzijde, die toegang verschafte tot de ruimte tussen de nieuwe woonkamer en de keuken. De nieuwe kamers werden van vensters voorzien die van hetzelfde formaat waren als de bestaande. In het metselwerk is goed te onderscheiden welke vensters origineel zijn en welke later zijn aangebracht: de vensteropeningen met een strekkenlaag erboven zijn de originele, de andere zijn van later datum.

Ook het venster uit 1791 valt daardoor uit de toon.

Uit dezelfde periode stamt vermoedelijk het ontwerp voor de tuin van de pastorie. Had deze tuin oorspronkelijk een nutsfunctie, nu verleende hij met het karakter van een Engelse landschapstuin vooral status aan de pastorie, een ontwikkeling die goed paste bij het verhoogde aanzien van het ambt van predikant in de negentiende eeuw.

Op grond van architectonische kenmerken, de uitgezaagde daklijst en de enigszins oriëntaals aandoende blinde nis kan het ingangsportaal aan de zuidzijde gedateerd worden in de periode rond 1900.

In 1928 werd de pastorie uitgebreid met een serre aan de zuidwestzijde. Ook deze aanbouw is kenmerkend voor de tijd: aandacht voor licht en lucht door ontwikkelingen in de gezondheidszorg en de strijd tegen volksziekten als tuberculose zorgen ervoor dat vooral op het platteland veel van dit soort ruimtes worden gebouwd.

In 1974 werd een verbinding tussen het verenigingsgebouw en de kerk tot stand gebracht. Een nieuwe ingangspartij maakt daarvan deel uit.

In 1991 werd het dak van kerk en pastorie gerestaureerd.

In 1999-2001 werd de kerk gerestaureerd en werd de pastorie eveneens gerestaureerd en tevens verbouwd tot erfgoedlogies.

Het interieur

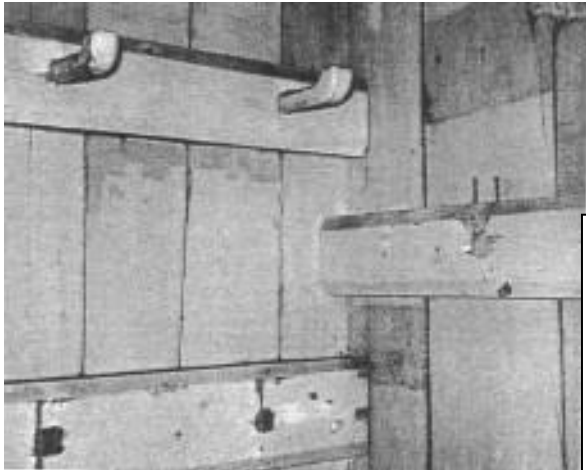
Op andere plaatsen is al ruimschoots aandacht besteed aan interieur-onderdelen als de preekstoel, het doopbekken, de zandloper, et cetera. Tijdens de restauratie van de kerk kwamen enkele tot dan toe onbekende zaken tevoorschijn. Onder de huidige lambrizing, die in eiken gehout is, kwam een in marmereffect geschilderde lambrizing aan het licht; in de pastorie bleek een vergelijkbare marmering in de gang aanwezig. Op grond van deze laatste vondst kan de marmering in de kerk ook in de laatste decennia van de negentiende eeuw worden gedateerd.

Onder de gemarmerde lambrizing en het witsel van de muur erboven bleek een hoge, zwart geschilderde lambrizing te zitten. In het bestek van 1766 staat: “zal ook de geheele

kerksmuiren van binnen wel schoon boenen en dien van de grond af ter egaale hoogte van ses voeten twee maalen swart moeten verven, met goede gesooden lijnolij, en verders tot an de balken en zolders twee maalen witten met goede fijne vergietkalk.”

In de pastorie bleken de meeste deuren nog het originele hang- en sluitwerk te bezitten. Op de studeerkamer stak nog een lampenhaak door de zoldering.

In de kleerkasten zaten deels nog de oorspronkelijke, uit eikenhout gesneden kledinghaken.

Mantelstokken
(kapstokken) in de
kleerkast van het
kamertje naast de
studeerkamer

foto's : Hans Ladrak-
Erica

In de zuidelijke woonkamer bleek de noordwand te bestaan uit een teruggeplaatste bedstedenwand. Aan de kleur van de zoldering was te zien waar de wand oorspronkelijk gestaan had. De bedstedenwand was beschilderd met een *trompe l'oeil*-profilering.

Onder één dak

Het is de vraag waarom de stadsbouwmeester voor een ontwerp koos waarin de kerk en de pastorie onder één dak kwamen. Andere kerken waarbij dat het geval was, kwamen in de buurt van Groningen in ieder geval niet voor. De kerk van Oudeschans heeft weliswaar ook een kerk met een pastorie onder één dak, maar die situatie dateert van 1772, toen de in 1626 gebouwde kerk werd verbouwd. de kerk van Annerveenschekanaal is ook van later datum, namelijk 1835, en lijkt in zijn ontwerp door de kerk van Kiel-Windeweer geïnspireerd te zijn.

Het lijkt erop dat economische overwegingen geleid hebben tot het ontwerp van kerk en pastorie onder een dak. Door het woongedeelte tegen de west-muur van de kerkzaal te bouwen ontstaat een gemeenschappelijke bouwmuur.

De hoogte van 7 meter in de kerk is nodig voor een goede akoestiek en een ruimtelijke werking.

Om de scheidingsmuur optimaal te kunnen gebruiken is gekozen voor een verdieping op de pastorie. Op deze wijze wordt circa 62 m² anderhalfsteens metselwerk bespaard. Door te stapelen wordt een vloeroppervlakte van circa 65 m² en ook nog eens een zelfde oppervlakte in de kapconstructie bespaard.

In 1755 kostten bakstenen fl. 1,60 per honderd. Het loon van een timmerman bedroeg 80 cent per dag. De aanneemsom van de eerste fase bedroeg Fl. 5849,20. In deze fase zijn circa 145.000 stenen vermetseld. Omgerekend naar vierkante meters halfsteens werk was de kostprijsverhouding van het metselwerk 91% voor het materiaal, tegen 9% voor het loon. De huidige kostprijsverhouding bedraagt 54% materiaal en 46% loon. Het metselwerk kostte fl. 2610, 44,6% van de bouwsom. Het bespaarde metselwerk door gebruik te maken van een gemeenschappelijke muur bedroeg fl. 358,80: 12% van de totale kosten van het metselwerk. Het prijsgemiddelde van kapbalken, gevlot per 31 stuks, bedroeg in 1755 86 stuivers, geveild te

Amsterdam. Omgerekend naar de genoemde besparing van circa 65 m² leverde het ontwerp een voordeel van circa fl. 770 op. De totale besparing komt dan op circa 20% van de bouwkosten, een aanzienlijk deel dus.

(Prijzen en berekeningen: Voor een handvol stuivers, R.F.J. Paping; De Amsterdamse veilingen van Europees naaldhout 1717-1808 door P.J. Middelhoven).

Conclusie

Het gehele complex van kerk en pastorie is opvallend gaaf overgeleverd. De eerste grote verbouwing die het onderging, dateert van het eind van de negentiende eeuw. De nieuwe bestemming die het nu heeft gekregen als erfgoedlogies is de volgende grote ingreep die plaatsvond. De verbouwing van de pastorie in twee appartementen en een beheerderswoning is vrij ingrijpend geweest. Gelukkig zijn veel authentieke onderdelen bewaard gebleven en is in de structuur van de pastorie de gang gehandhaafd. Door de nieuwe bestemming is het voortbestaan van het complex verzekerd.

De kerk is voorbeeldig gerestaureerd. Daarbij is iets van de bouwhistorie zichtbaar gemaakt door in de nieuwe pleisterlaag een naad aan te brengen op de plaats waar de eerste kerk, die van 1755, aan de oostzijde eindigde. Onder de nieuwe houten vloer is de oorspronkelijke vloer van plavuizen en klinkers nog aanwezig.

Moge dit bijzondere gebouwencomplex tot in lengte van jaren voor Kiel-Windeweer bewaard blijven en zijn functie als centraal punt voor de dorpsgemeenschap behouden.

Over de auteurs: Jan Battjes is bouwhistoricus en tevens bouwkundige met een ruime ervaring in de nieuwbouw en de restauratiewereld. Hij is voorzitter van de gemeentelijke monumenten-commissie van de gemeente Hoogezand, secretaris van de Stichting Historische Begraafplaatsen te Hoogezand en lid van de commissie kerkhoven van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Hans Ladrak is bouwhistoricus. Behalve een studie bouwhistorie aan de HBO+-opleiding van de Hogeschool Utrecht heeft hij Nederlandse Taal- en Letterkunde gestudeerd aan de Rijksuniversiteit Utrecht en architectuurhistorie en stedenbouwhistorie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij is lid van de Provinciale Commissie Drenthe van de Bond Heemschut.

Onder de naam Battjes & Ladrak, Bouwhistorici hebben de auteurs een bureau voor bouwhistorisch onderzoek.

De film...

Op maandagavond 17 november twee keer een volle zaal bij de vertoning van de film “Verder dan de maan”, die voor een groot gedeelte in Kiel werd opgenomen. En toch... niemand die zijn of haar gedachten over deze film op papier zette of naar de Koerier mailde. Teleurstelling over deze film kan het niet geweest zijn, gezien het daverende applaus na afloop. Het kan zo zijn dat iedereen nog zo onder de indruk is dat zijn of haar ervaringen op dit moment nog niet in woorden te vatten zijn??? Misschien voor de volgende Koerier? Wij, als niet-genodigden, zijn natuurlijk erg benieuwd wat er gezegd is na afloop van de film, toen deze mensen werden uitgenodigd om in “de Werf” nog even na te praten met de regisseur en de jonge actrice.

Mijn ervaring is dat je tijdens het eerste deel van de film zoekt naar herkenbare delen van Kiel en naar Kielster figuranten. Na korte tijd echter word je gegrepen door het boeiende verhaal. De locaties in Kiel worden dan bijzaak. De hoofdrolspelers zijn ook niet de eerste de besten natuurlijk. Heel fijn dat wij, als Kielsters, nog voordat de film in première gaat wij deze mochten zien.

RB

Filmliga '90

Vlak bij huis, in filmhuis 't Kielzog, kunnen we ook regelmatig naar de film. Geen problemen met parkeren of dure parkeergarages. Misschien een idee om wat vaker de deur uit te gaan. De Filmliga'90- films zijn voor iedereen toegankelijk. Het is geen besloten filmclub. De entreprijzen zijn € 6,-, maar leden van Filmliga'90 betalen € 3,50 (lidmaatschap kost € 10,00 per seizoen).

Op maandag 8 december wordt de film **Russian Ark** vertoond. Het verhaal in deze film voert ons door de 33 zalen van de Hermitage in St. Petersburg en we zijn getuige van bijzondere momenten uit de roemruchte paleisgeschiedenis: Peter de Grote ranselt een ondergeschikte af, Catherina de Grote woont een concertrepetitie bij en de laatste tsarenfamilie geniet van een maaltijd aan de vooravond van de revolutie. Een en ander voorzien van spits commentaar op de kunstwerken en de Russische geschiedenis en cultuur.

Op maandag 22 december de film **Spider**. Dit psychologisch drama speelt zich af in het hoofd van de hoofdpersoon Spider, die net is ontslagen uit een psychiatrische inrichting, maar nog steeds gekweld wordt door beelden uit zijn verleden. We volgen deze persoon in zijn moeizame relatie met zijn schofterige vader en engelachtige moeder.

U kunt ook reserveren via internet: www.filmliga90.nl

De verjaardagen

Voor de komende maand hebben we weer een paar jarigen:

Allereerst **Jeroen Kors**. Jeroen is op 2 december jarig. Dan **Deborah Meijer** en zij wordt op 14 december 4 jaar. Twee dagen later, op 16 december wordt **Jos Meijer** 3 jaar.

Op 17 december viert **Gerard Sloot** zijn verjaardag. En op 19 december is **Miguel Korte** jarig. Miguel wordt dan 10 jaar. Allemaal gefeliciteerd door ons allemaal!!!